

Suomen kieliolot ja kielilainsäädäntö

Kielenhuoltoseminaari

10.4.2015

Tukholmassa

Ylitarkastaja Maria Soininen
Oikeusministeriö, Helsinki

Kielelliset oikeudet Suomessa

Suomen perustuslain 17 §:

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Kansalliskielet – suomi ja ruotsi

Suomen **kansalliskielet** ovat suomi ja ruotsi (vrt. käsite ”virallinen kieli”)

- Suomi on virallisesti kaksikielinen maa.
- Suomi ja ruotsi ovat oikeudellisessa mielessä tasavertaisia kieliä.
- Lähtökohtana on, että molempia kieliryhmiä kohdellaan lainsäädännössä tasapuolisesti.
- **Kielilaissa** (423/2003) säädetään tarkemmin yksilön oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia viranomaisessa sekä viranomaisen velvollisuudesta antaa palvelua näillä kielillä.
 - Voimaan vuonna 2004
 - Säädetty perustuslain pohjalta
 - Koskee vain kansalliskieliä, suomea ja ruotsia
 - Kielineutraali laki

Kielilaki

Kielilain tavoitteet:

1. Perustuslaissa säädetty jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, turvataan.
2. Jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta.
3. Yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.
4. Viranomainen voi antaa myös parempaa kielellistä palvelua kuin kielilaissa edellytetään.

Kielilain mukaan:

- Yksilöllä on oikeus käyttää suomea tai ruotsia valtion viranomaisissa ja kaksikielisissä kunnallisissa viranomaisissa (kielilain 10 §) → koskee myös toisen maan kansalaista
- Viranomaisilla on velvollisuus oma-aloitteisesti huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta (kielilain 23 §) → asiakkaan ei tarvitse itse vaatia

Kielilaki ja muu kielilainsäädäntö

- Kielellisten oikeuksien edistäminen myös tulevaisuudessa (kielilain 35 §):

Viranomaisten tulee toiminnassaan vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää molempien kansalliskielten käyttämistä. Jos olosuhteet sitä edellyttävät, julkisen vallan on ryhdyttävä erityistoimenpiteisiin kansalliskieliin liittyvien sivistyksellisten tai yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamiseksi.

- Kielilaki on yleislaki (sisältää vähimmäisoikeudet).
- Kielilakia täydentäviä kielisäännöksiä on **eri hallinnonalojen lainsäädännössä** (esim. opetus, sosiaali- ja terveydenhuolto).
- Virkamiesten kielitaitovaatimuksista säädetään erikseen (kielitaitolaki eli laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta, 424/2003).

Kielellinen jaottelu

- Kielilain mukaan **viranomaiset** ovat *yksi- tai kaksikielisiä*. Kaksikielisen viranomaisen velvollisuus antaa palveluja molemmilla kielillä on laajempi kuin yksikielisen viranomaisen.
- Kielellisen jaotuksen perusyksikkö on **kunta**. Kunta on joko *yksikielinen* tai *kaksikielinen*.
 - Miten paljon suomen- ja ruotsinkielisiä henkilöitä kunnassa asuu (rekisteröity kieli)
 - Kunta on kaksikielinen, jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on vähintään 8 % asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta.
 - Yksikielisessä kunnassa käytetään kunnan kieltä, kaksikielisessä kunnassa suomea ja ruotsia
- Vuonna 2015 Suomessa on yhteensä 317 kuntaa
 - 260 yksikielisesti suomenkielistä kuntaa
 - 32 kaksikielistä kuntaa (18:ssa enemmistökieli on suomi ja 14:ssä enemmistökieli on ruotsi)
 - 1 yksikielisesti ruotsinkielinen kunta
 - sekä 16 yksikielisesti ruotsinkielistä kuntaa Ahvenanmaalla

Muut kielet

Perustuslain 17 § 3 mom. *Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.*

Kansalliskielten lisäksi perustuslaissa säädetään **muiden ryhmien** oikeudesta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

- Tällä tarkoitetaan kaikkia Suomen kieliryhmiä → kaikki kielet ovat tärkeitä
- Erikseen mainitaan saamelaiset, romanit ja viittomakieltä käyttävät
- Oikeudesta käyttää viranomaisissa saamen kieltä säädetään **saamen kielilaissa** (1086/2003) → lähtökohtana saamelaisten kotiseutualue
- Saamen kielet Suomessa: pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame
- Oikeudesta käyttää viranomaisissa muita kieliä kuin suomen, ruotsin ja saamen kieltä säädetään eri hallinnonaloja koskevassa lainsäädännössä (mm. oikeudenkäyntiä, hallintomenettelyä, hallintolainkäyttöä, koulutusta, sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö) → tulkitseminen ja kääntäminen

Muut kielet

- Toukokuussa 2015 tulee voimaan uusi **viittomakielilaki**.
 - Suppea yleislaki:
 - Lain tarkoituksena on edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista
 - Viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään
 - Viittomakieltä käyttävät kieli- ja kulttuuriryhmänä
 - Viittomakieltä käyttävän kielellisistä oikeuksista säädetään edelleen eri hallinnonalojen lainsäädännössä (esim. opetus ja tulkkaus)
 - Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli (kansalliset viittomakielet)
 - Viittomakieltä käyttävän määritelmä

Historiaa

- Vuonna 1917 itsenäistyneen Suomen alueella on puhuttu suomea ja ruotsia ainakin 900 vuoden ajan.
 - Alue oli Ruotsin valtakunnan itäinen osa 600 vuotta.
- Ruotsi oli virka- ja hallintokielenä vuosisatojen ajan, myös Venäjän vallan aikana (v. 1809 – 1917)
- Suomen kieli otettiin vähitellen 1800-luvulla käyttöön hallinnossa → Vuoden 1902 kieliasetuksella suomi sai virallisen kielen aseman ja tuli yhdenvertaiseksi ruotsin kielen kanssa → Vuoden 1906 eduskuntauudistuksen jälkeen suomi sai enemmistön kielen aseman virkakielenä (suomenkielinen lainvalmistelu)
- Suomesta tuli itsenäinen valtio vuonna 1917 → Vuoden 1919 hallitusmuodossa (perustuslaki) suomesta ja ruotsista tuli yhdenvertaisia, virallisia kieliä → vuoden 1922 kielilaki

Suomen kieliolot – tilastotietoja kieliryhmistä

- Suomi on monikielinen maa, jossa puhutaan 148 kieltä äidinkielenä.
- Suomen väestöstä n. 90 % on suomenkielisiä ja 5,4 % ruotsinkielisiä.
- Suomen väestöstä n. 4,5 prosentilla on jokin muu äidinkieli kuin suomi tai ruotsi.
- Suomen ja ruotsin lisäksi Suomessa on jo kauan puhuttu saamen kieliä, romanikieltä, viittomakieliä, tataaria ja jiddischiä sekä venäjän ja karjalan kieliä.
- Suurimpiin kieliryhmiin kuuluvat mm. venäjä, viro, somali, englanti ja arabia.
- Kielen rekisteröinti

Kielellisten oikeuksien toteutuminen

Miten kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä?

- Puutteita etenkin ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa
 - Kielitaitoisen henkilökunnan puute
 - Vastuu kielellisten oikeuksien toteutumisesta saattaa jäädä asiakkaalle
 - Mitä pienempi osuus ruotsinkielisellä vähemmistöllä on kunnassa, sitä vaikeampaa on saada palvelua ruotsiksi.

Kieli-ilmapiiri Suomessa

Vuonna 2013 annetussa valtioneuvoston kielikertomuksessa tarkasteltiin Suomen kieli-ilmapiiriä – ihmisten tietoisuutta ja asenteita

- Harvan kuntalaisen mielestä kieliryhmien väliset suhteet ovat suoranaisesti huonot, vaikkakin politiikassa ja varsinkin sosiaalisessa mediassa on esitetty erilaisia mielipiteitä ruotsin kielen asemasta ja muista kielistä.
 - Enemmistö suomalaisista suhtautuu myönteisesti tai neutraalisti ruotsin kieleen.
 - Keskustelu ruotsin kielen opetuksen vapaaehtoisuudesta
- Viime vuosina kielenkäyttö verkkosivuilla ja sosiaalisessa mediassa on koventunut.

Seuranta ja valvonta

Seuranta

- Valtioneuvosto seuraa kielilain toteutumista kunnissa ja muissa viranomaisissa → **Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta** annetaan eduskunnalle vaalikausittain (viimeisin kielikertomus v. 2013)
- Yksittäiset kunnat ja valtion viranomaiset voivat tehdä omia arviointejaan

Valvonta

- Jokainen viranomainen valvoo itse kielilain noudattamista omassa toiminnassaan
- Muita tahoja:
 - Aluehallintovirastot, vähemmistökieliset lautakunnat, sosiaali- ja potilasasiamiehet
 - Ylimmät laillisuusvalvojat: valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies
- **Ei** ole erityistä kielivaltuutettua

Mitä oikeusministeriö tekee?

Oikeusministeriö

- Seuraa kielilainsäädännön toteutumista ja soveltamista
- Antaa suosituksia ja tekee aloitteita, jotka koskevat kielellisiä oikeuksia
- Neuvoa viranomaisia, järjestöjä ja kansalaisia kielilainsäädännön tulkinnassa
- Auttaa säädösvalmistelussa ja käytännön ratkaisujen löytämisessä
- Levittää tietoa kielilainsäädännöstä
- Kouluttaa ja kommentoi
- Ei ota kantaa yksittäisiin tapauksiin (emme ole laillisuusvalvojia tai tuomioistuin) → viranomaiset ja kunnat päättävät itse omasta toiminnastaan

Ajankohtaisia kieliasioita oikeusministeriössä

- Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliskielistrategiasta:
 - Hallitusohjelmaan perustuva hanke
 - Tavoitteena kahden elinvoimaisen kansalliskielen säilyminen jatkossakin
 - Sisältää hallituksen toimenpiteitä hallituskaudelle 2011 - 2015 ja pitkän aikavälin tavoitteita
 - Käytännön työvälineitä viranomaisille
 - Omat verkkosivut:
<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/kansalliskielistrategia.html>
- Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017
- Uusi viittomakielen yhteistyöryhmä on perustettu
- Selvitystä saamen kielilain uudistamistarpeista ollaan käynnistämässä

Lisätietoja kielilaista ja kielellisistä oikeuksista Suomessa

Oikeusministeriö / Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö

Kasarmikatu 42, Helsinki

PL 25, 00023 Valtioneuvosto

www.oikeusministerio.fi

www.justitieministeriet.fi

Kielelliset oikeudet -tiimi:

Kieliasianneuvos Corinna Tammenmaa, puh. +358 2951 50181

Ylitarkastaja Maria Soininen, puh. +358 2951 50202

Sähköposti: etunimi.sukunimi@om.fi

Kielellisiä oikeuksia koskevat verkkosivut:

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajataavoitteet/perusoikeudetjademokratia/kielilaki.html>

<http://www.justitieministeriet.fi/sv/index/grundlaggandebestammelser/perusoikeudetjademokratia/kielilaki.html>

Kiitos! – Tack!